

Terminologicaler som utbildare

Åsa Holmér

Terminologicalentrum TNC

Tämän artikkelin aiheena on Ruotsin Terminologicalentrum TNC:n tehtävä ja rooli alan kouluttajana kansallisessa ja kansainvälisessä kontekstissa. Koulutustehtävä on kuulunut TNC:lle sen perustamisesta eli 1940-luvulta lähtien ja sen rooli kouluttajana Ruotsissa on sekä vakiintunut että korostunut aina 1970-luvulta lähtien. Kotimaan viranomais-, yritys- ja korkeakoulukonteksteissa sekä laajemmassa EU:n monikielisessä kääntäjäkontekstissa TNC:n terminologit ovat pitäneet terminologisia menetelmiä koskevia peruskursseja, terminologiatyön syventäviä kursseja, termipankkeja koskevia kursseja sekä käännösprosesseihin suuntautuneita terminologiatyön kursseja. Artikkelissa esitellään konkreettisten esimerkkien avulla kaksi kurssiformaattia. Näistä ensimmäinen on kaksi-kolme kertaa vuodessa tarjottava ns. avoin kurssiformaatti, johon voi osallistua kuka tahansa. Osallistujien heterogeeninen tausta tarjoaa tällöin paljon mahdollisuuksia ajankohtaisia käsitteitä ja niitä edustavia termejä koskevaan pohdintaan: milloin ja miksi toimittajat esimerkiksi käyttävät englanninkielistä termiä trafficking ihmiskaupan (sv människohandel) sijaan. Toinen kurssiformaatti on osallistujien tarpeista lähtien räätälöity kurssi ja useimmiten päivänmittainen. Tällöin TNC pitää tyypillisesti kurssin terminologiatyötä aloittavan organisaation hankeryhmälle ja lisäksi terminologit ovat esimerkiksi opettaneet terminologian perusteet kaikille Socialstyrelsenin uusille työntekijöille.

Nyckelord: skraddarsydd terminologikurs, Termdist, terminologiutbildning, utbildningsanordnare, öppen terminologikurs

1 Inledning

Terminologer vid Terminologicalentrum TNC ger utbildning i terminologilära åt många olika grupper i det svenska samhället. I den här artikeln beskriver jag de olika typer av utbildningsinsatser som TNC håller i, hur utbildningen kan variera beroende på deltagare och vad som är särskilt och speciellt med att en terminologicalentral agerar som utbildare.

Beskrivningen i den här artikeln utgår helt från arbetet med terminologiutbildning vid Terminologicalentrum TNC i Sverige. Men det föregår terminologiutbildning även vid DANTERMcentret i Danmark och Terminologicalentralen TSK i Finland. DANTERMcentret håller liksom TNC terminologikurser för olika typer av deltagare, men har också kurser i hur man använder det egenutvecklade terminologihanteringsverktyget i-Term och även andra språkteknologiska verktyg. Vid TSK hålls

terminologikurser främst för praktiserande översättare och för deltagare i olika terminologiprojekt.

2 Varför agerar terminologicentraler som utbildare?

I Sverige har det sedan 1940-talet funnits en terminologicentral med namnet TNC (från början Tekniska nomenklaturcentralen och sedan år 2000 Terminologikum TNC). TNC har ett särskilt ansvar att vara centrum för terminologiska och fackspråkliga aktiviteter i samhället. Till TNC ska en myndighet eller ett företag kunna vända sig för att ta hjälp av TNCs terminologer i aktiviteter som syftar till att reda ut begreppen inom ett fackområde. Terminologerna kan sedan antingen leda regelrätta terminologiprojekt eller ge råd om hur terminologiarbetet ska bedrivas på ett effektivt sätt inom organisationen. Som nationellt terminologiorgan är en av TNCs viktigaste uppgifter att sprida kännedom om nytta med terminologiarbete (läs mer i Buchers artikel).

Sedan allra första början har TNC haft en annan viktig roll, nämligen som utbildare i det som kallas terminologilära. Den kunskap TNC fått i de olika uppdragen vi haft har gett oss unik kunskap och unika erfarenheter, och också gjort att vår kompetens som utbildare har höjts. Därför har också utvecklingen av terminologiutbildningen gått hand i hand med den samhälleliga utvecklingen, som TNC kan sägas ha tagit del av i form av de olika slags uppdrag vi haft.

TNC utbildade intresserade i terminologilära redan på 1940-talet. Men det var framför allt under 1970-talet som utbildningen tog fart. Och alltmer under årens lopp, främst sedan 1990-talet, har terminologer på TNC fungerat som utbildningsanordnare i terminologilära. I den rollen är TNC störst i Sverige. I brist på fastare förankring i den akademiska världen har TNC axlat uppgiften att undervisa studenter på olika program och lärosäten i terminologilära.

Utbildningsinsatserna, både vid lärosäten och i samhället i övrigt, har spänt över många olika ämnesområden. TNC har under årens lopp haft allt ifrån korta översiktliga introduktioner i en sorts terminologilärens ABC i samband med inledningen av ett

projekt, till längre kurser (om 10–15 högskolepoäng) med alla moment av terminologilärans delar för studenter på de svenska lärosätena.

Det är också mycket varierande typer av deltagare vid de utbildningar TNC håller. De studenter som gått kurser vid lärosätena har främst utgjorts av språkvetare: blivande översättare, tolkar och språkkonsulter och språkteknologer. TNC har även haft föreläsningar och seminarier för lärare vid olika svenska lärosäten och för blivande teknologer vid de tekniska högskolorna. Deltagare i de kurser som hålls inför ett terminologiprojekt är oftast fokuserade på projektets syfte. De flesta är mycket intresserade av språk och terminologi, trots att de är utvalda att delta i terminologiarbete för att de är experter i sakfrågorna eller ämnesområdet, inte i språkfrågor.

I den här artikeln kommer jag att redogöra för vad utbildningar genomförda av en terminologicentral innebär. Jag diskuterar både vad det innebär att terminologer från en terminologicentral arbetar som konsulter i renodlade terminologiprojekt och samtidigt utbildar och vad som utmärker dessa kurser.

3 Historisk resumé: Några viktiga steg för den nordiska terminologiutbildningen

Det inledande steget på vägen mot en utvecklad utbildning i terminologilära togs på 1970-talet. Då avsatte TNC en hel del tid och resurser åt terminologiutbildning, riktad till utomstående men också som en del i egen kompetensutveckling. Ett exempel beskrivs i 3.1.

Men flera av utbildningsaktiviteterna utförde terminologer på TNC tillsammans med andra terminologer från Norden, inom ramen för det nordiska terminologisamarbetet Nordterm. Forskarkurserna i Skodsborg och på Åland (3.2) är goda exempel på nyttan med det nordiska erfarenhetsutbytet och samarbetet. Efter framför allt forskarkurserna tog utbildningarna i terminologilära i Norden fart; de lade grunden för den utbildning som fortfarande bedrivs runt om i Norden.

3.1 Workshop på Hawaii

TNC inbjöds sommaren 1977 av the East-West Center, Honolulu, att medverka med en två veckor lång workshop i teknisk terminologi med fokus på praktiska problem. Deltagarna som kom från många olika länder hade ett ansvar för att utveckla terminologi inom ett eller flera av hemlandets språk, till exempel hindi, tamil, bengali, swahili, farsi, pilipino, danska och franska. För lärarna från TNC var den stora utmaningen att presentera så generella terminologiska principer att de skulle kunna utgöra utgångspunkt för nationella grundregler och inspirera till relevanta diskussioner som alla i gruppen kunde ha nytta av. I många av diskussionerna gick det att hitta gemensamma nämnare för problem vars lösning låg i en tillämpning av de terminologiska principerna.

3.2 Forskarkurser i danska Skodsborg och på Åland

I Danmark hölls 1978 och 1985 två nordiska forskarkurser i terminologilära. Båda kurserna hölls på ett internat, Skodsborg, under tio dagar och riktade sig till lärare i fackspråk, yrkesverksamma terminologer och lexikografer med inriktning på fackspråklig lexikografi. Kurserna syftade till att kompetensutveckla personer som redan arbetade med terminologi i någon form. De syftade också till att sprida kännedom om terminologiforskningen och bidra till att den skulle vidareföras och utvecklas. Kurserna byggde dessutom på ett ömsesidigt utbyte i och med att lärarna också var hämtade ur målgruppen för kurserna. De olika erfarenheterna hos deltagarna kom till nytta i de många grupparbeten som ingick. (Se vidare Picht 1978, 1985.)

År 1990 hölls ännu en nordisk forskarkurs, i Mariehamn på Åland. Kursen riktade sig till de personer som nu forskade inom terminologiområdet (allt fler hade riktat in sig på det området) eller som yrkesmässigt sysslade med terminologiarbete eller närbesläktade arbetsuppgifter, främst inom informations- och dokumentationsområdet, översättning, utveckling av så kallade expertsystem m.m. Även denna kurs innehöll ett stort mått av praktiska övningar i grupp. (Se vidare Nordterm 4 1992.)

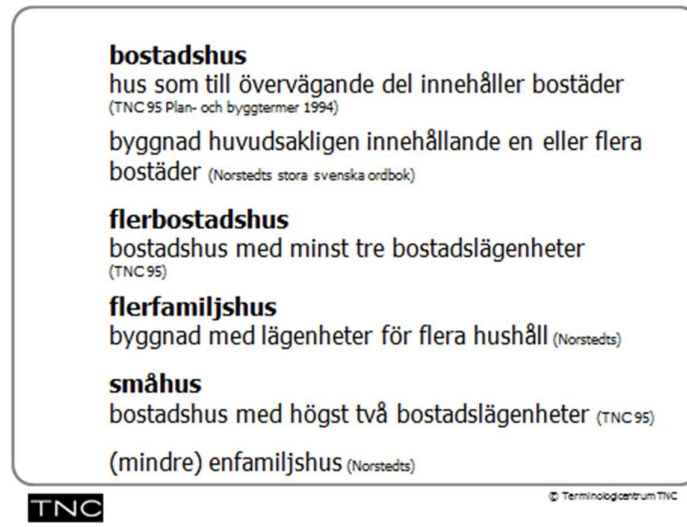
4 TNC som utbildare på svenska lärosäten

Eftersom det i Sverige, till skillnad från i Finland, Danmark och Norge inte finns någon akademisk hemvist för terminologilära som vetenskapligt ämne, har TNC tidigt axlat rollen som utbildare även i den akademiska världen.

På svenska universitet och högskolor har TNC genom åren haft många föreläsningar och seminarier för studenter på tekniska utbildningar men kanske främst för studenter på olika språkvetenskapliga program. Ett återkommande uppdrag har varit att utbilda blivande språkkonsulter i svenska vid Stockholms universitet i terminologilära vilket även Bucher påpekar i sin artikel i denna volym.

Sedan 1989 har vi för studenterna på utbildningen haft en delkurs (motsvarande som högst 7,5 högskolepoäng) i terminologilära som ingått i en kurs i semantik. Vi har hållit denna kurs återkommande sedan dess. Introduktionen i terminologilära för blivande språkkonsulter ger dem en terminologisk medvetenhet som de har stor nytta av i sitt språkkonsultarbete. Men kursen gör inte språkkonsulterna till terminologer, därtill är den för kort. Men det är gott nog att de med en terminologisk medvetenhet i sin kompetens kan veta när TNC bör kallas in.

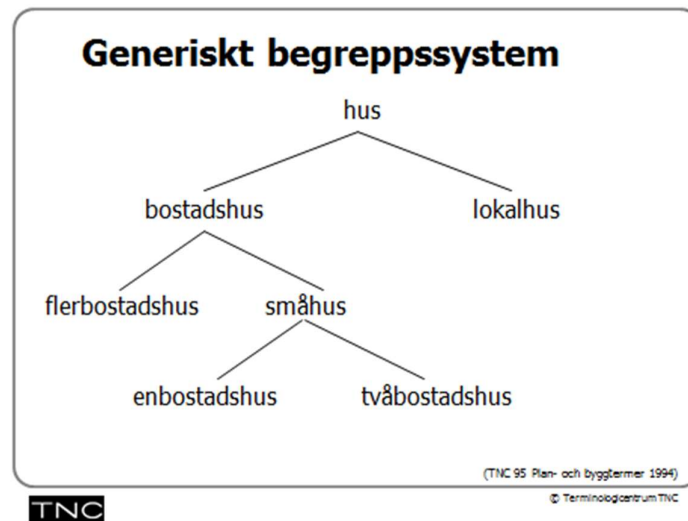
För språkkonsulter är det väsentligt att kunna skilja på allmänord och facktermer. Med exempel från byggområdet (se figur 1 och 2) visar vi studenterna hur ord i allmänspråket beskrivs i en lexikografiskt utformad ordbok (Norstedts stora svenska ordbok 1995) och jämför med hur motsvarande begrepp och termer inom byggfackområdet presenteras i en terminologisk ordbok, utarbetad av TNC i samarbete med byggbranschen (TNC 95 Plan- och byggtermer 1994).

Figur 1. Terminologiska definitioner i TNC 95 och lexikografiska ordförklaringar i Norstedts stora svenska ordbok

Att den terminologiska definitionen utgår från begreppet innebär att den tydligt ska visa på begreppets plats i begreppssystemet. Därför inleds definitionen av *bostadshus* i TNC 95 med *hus* och inte med *byggnad*, som står för ett vagare begrepp som ligger för högt upp i begreppssystemet. I allmänspråket fungerar dock *byggnad* och *hus* som synonymer, och det är därför som *byggnad* används i Norstedts definition av *bostadshus*.

De här exemplen från byggområdet ger oss också möjlighet att framhålla för studenterna att den terminologiska definitionen som arbetats fram i ett projekt av det här slaget är normerande, den föreskriver hur begreppet ska avgränsas och hur termen ska användas i vissa sammanhang. Den lexikografiska ordförklaringen är snarare deskriptiv, det vill säga den beskriver hur ett ord används.

Figur 2. Begreppssystem över de generiska begreppsrelationerna som tydligt syns i de terminologiska definitionerna i TNC 95

TNC har också haft ansvar för flera fristående längre kurser i terminologilära. I ett samarbete med Tolks- och översättarinstitutet vid Stockholms universitet höll TNC under åren 2003–2007 återkommande kurser i terminologilära som lockade studenter både bland översättare och tolkar och bland informatiker och statistiker. Under 2005 och 2007 kunde studenterna följa utbildningen i webbaserad form, något som senare utvecklades till Termdist-kursen (läs mer i artikeln som handlar om samnordisk terminologiutbildning av Kristiansen & Þorbergsdóttir).

Utvärderingar som vi gjort bland studenterna visar att många uppskattar och framhåller att våra exempel och övningar är förankrade i ”verkligheten”, att de är hämtade från det arbete vi på TNC utför i våra terminologiuppdrag. En sådan förankring kan inte lärare på ett universitet eller en högskola erbjuda, åtminstone inte i så riklig form. Många framhåller också att balansen mellan teori och praktik gör utbildningen mer tillgänglig. Framför allt redan yrkesverksamma översättare menar att TNC ger utbildningar som kan appliceras i det dagliga yrkeslivet. Värt att nämna är att studenterna i våra utvärderingar säger sig ha fått upp ögonen för terminologyrket efter att ha fått utbildning av en terminolog från TNC, särskilt de studenter som fått komma till TNC på praktik.

5 TNC som utbildare ”ute” i samhället

Utanför den akademiska världen har TNC haft en given roll som utbildare. Terminologer från TNC arbetar huvudsakligen som terminologikonsulter i olika uppdrag i samhället. I samband med det hålls kurser.

5.1 Utbildning i samband med uppdrag

Ett exempel på ett uppdrag som TNC sedan många år haft är uppdraget som terminologikonsult vid Socialstyrelsen. Uppdraget innebär att terminologer från TNC deltar eller driver olika arbeten vid Socialstyrelsen där terminologisk kompetens är av värde. Ett exempel är arbetet med översättningen av begrepps- och klassifikationssystemet Snomed CT³¹. I översättningsarbetet, som Socialstyrelsen genomförde under fem år, deltog en terminolog som språklig och terminologisk expert och arbetade bland annat med att kontinuerligt formulera språkliga rekommendationer för översättningsarbetet. Samtidigt fick terminologen kontinuerligt utbilda alla de som deltog i översättningsarbetet – ett femtiotal personer – i terminologilärans metoder och principer.

Ett annat återkommande uppdrag som TNC haft sedan 2007 är arbetet med en svensk-engelsk ordlista för den högre utbildningen. Det svenska utbildningsdepartementet gav dåvarande Högskoleverket i uppdrag att upprätta en sådan ordlista, att skapa en databas för publicering av ordlistan och att kontinuerligt uppdatera innehållet. TNC anlätades för att leda arbetet med själva ordlistan, som bedrivs i två olika arbetsgrupper. Den ena arbetsgruppen, med sakkunniga från Högskoleverket³² och andra myndigheter som har uppdrag på området, lägger grunden genom att reda ut de svenska begreppen. En särskild arbetsgrupp bestående av översättare vid framför allt de olika lärosätena i Sverige tar sig sedan an att tillföra engelska ekvivalenter. Dessutom finns det en större remissgrupp, med utvalda representanter från olika svenska lärosäten. Återkommande minikurser i samband

³¹ Snomed CT står för Systemized Nomenclature of Medicine – Clinical Terms och är ett internationellt medicinskt begreppssystem som är utvecklat för att användas i elektroniska informationssystem. Se vidare <http://www.socialstyrelsen.se/nationellehalsa/snomed-ct>

³² Är nu ombildat till Universitets- och högskolerådet.

med arbetet med nya versioner av ordlistan har behövts för att påminna deltagarna i de olika grupperna om de terminologiska principerna. Under hösten 2015 publicerades den åttonde versionen av ordlistan³³.

5.2 Utbildning utanför Sverige och för språkblandade grupper

TNC har också hållit flera kurser utanför Sverige. Redan på 70-talet hade TNC en kurs för deltagare med annat modersmål än svenska (se vidare 3.1). Återkommande håller TNC och de nordiska kollegerna terminologiutbildningar, på både grundnivå och mer avancerad nivå, i samband med Nordterm-konferenserna³⁴.

Under 2000-talet har TNC hållit ett tiotal kurser i terminologilära för översättare och terminologer vid EUs olika institutioner, särskilt vid Europeiska kommissionen. De första kurserna hölls för de svenska översättarna och terminologerna, som visade stor uppskattning av kurserna. Särskilt framhöll de nyttan med den praktiska orienteringen, övningarna och exemplen. Även översättarna och terminologerna för de andra EU-språken ville få motsvarande vidareutbildning, vilket också gick att ordna.

Det TNC erbjuder EU-anställda är grundkurser i terminologiarbetets metoder och principer som riktat sig till både översättare och terminologer, fördjupningskurser i terminologiarbete för terminologer, kurser i termbanksstrukturerings samt kurser i översättningsorienterat terminologiarbete. I kurserna för dem som översätter till svenska har vi också tagit upp en del skrivregelsfrågor, eftersom det visat sig att man lätt blandar ihop olika språks skrivregler när man sitter i en internationell miljö.

Exempel på innehåll i kurserna för en grupp som översätter till svenska:

- Allmänord och facktermer
- Terminologiarbetets syfte och TNCs roll i Sverige

³³ "Svensk-engelsk ordbok för den högre utbildningen" finns tillgänglig på Universitets- och högskolerådets webbplats (<http://www.uhr.se/sv/Om-UHR/Svensk-engelsk-ordbok/>) och ingår även i Rikstermbanken (<http://www.rikstermbanken.se>).

³⁴ Nordterm-konferenserna hålls vartannat år i något av de nordiska länderna, se vidare <http://www.nordterm.net/wiki/sv/index.php/Evenemang>

- Terminologiläran i korthet
- Jämförelse mellan terminologi och lexikografi
- Stegen i ett terminologiprojekt

- Översättarens terminologihantering
 - Ett terminologiskt angreppssätt för översättare
 - Hur skapar man termer när inga motsvarigheter finns?
 - Ekvivalensproblematik
 - Termbanker generellt och IATE speciellt
 - Hjälpmedel och källkritik

- Svenska skrivregler för översättare – en genomgång av några av de vanligaste svårigheterna
 - Stor eller liten bokstav
 - Förkortningar
 - Bindestreck i sammansättningar
 - Foge-s eller ej
 - Storheter och enheter

TNC har ställt samman och skraddarsytt allt kursmaterial i form av kompendier och övningshäften. Till skrivregelsmomenten ingår *Skrivregler för engelska och svenska från TNC* (2004) som kursbok. *Terminologiguiden* (2004) har också varit en del i kursmaterialet.

De kurser som hölls för alla språkens översättare samtidigt bjöd förstås på särskilda utmaningar när det gällde att utforma övningar och att hitta bra beskrivande exempel. Vi fick då lägga avsevärd tid på att skraddarsy just det kursmaterialet. Det krävde bland annat genomgångar av ett stort antal parallella texter.

Exempel på innehåll i kurserna för en språkblandad grupp:

- Konstruktion av begreppssystem utifrån givna texter på flera EU-språk och utformning av definitioner utifrån dessa system
- Definitionsskrivning utifrån givna texter på flera EU-språk och därefter jämförelse med befintliga definitioner hämtade ur olika EU-dokument
- Utvärdering och förbättring av befintliga definitioner ur olika EU-dokument
- Strukturering av terminologisk information hämtad från texter för inmatning i IATE
- Hantering av kulturspecifika begrepp
- Principer för termval i olika språk

Vi använde våra egna erfarenheter av innehållsstrukturering och termbanksbyggande i avsnitten om innehåll och strukturering i termbanker. Här kom särskilt det arbete till användning som TNC gjorde när vi kompletterade EUs termbank Eurodicautom och senare IATE med svenska termer.

I de sammanfattande diskussionerna uttryckte flera av översättarna att likadana kurser³⁵ borde erbjudas alla som författar de texter som översättare senare har att översätta. En bättre terminologisk stringens och konsekvent användning av termer i ursprungstexterna skulle nämligen avsevärt effektivisera översättningsarbetet och höja kvaliteten såväl i originaltext som i översättningen.

6 Två utbildningsformer: öppen kurs och skräddarsydd kurs

Som utbildare utanför lärosätena får TNCs uppdrag i viss mån styra våra utbildningsinsatser. Och det innebär också att en kurs blir anpassad till det uppdrag vi har; vi skräddarsyr kursen för uppdraget. Sedan ett tiotal år erbjuder vi också terminologiutbildningar som öppna kurser. Det innebär att vem som helst som vill delta i kursen kan anmäla sig; den är alltså ”öppen” för alla. De öppna terminologikurser vi

³⁵ Ännu har inte EU beställt några sådana kurser. Däremot höll TNC 2012 ett par föreläsningar om hanteringen av terminologin i EUs texter för de svenska översättarna. Svenska Akademien finansierade då en utbildningsinsats för svenskan i EU, där svenskan ju är ett minoritetsspråk

erbjuder (vi har även öppna kurser som behandlar skrivregler och språkvård) utgörs av grundkursen ”Red ut begreppen!” (beskriven mer utförligt i 6.1), fördjupningskurserna ”Det är en definitionsfråga!” – om konsten att definiera, och ”Ordlusta” – om att göra en ordlista. Vi har också en grundkurs (”This is not a chair in Dutch!”) och en fortsättningskurs (”Nio till punto”) som särskilt riktar sig till översättare och tolkar.

Jag ska nedan beskriva de två olika typerna av terminologiutbildningar som TNC har, den öppna och den skraddarsydd. Jag visar hur de skiljer sig åt och vilka fördelar och nackdelar som finns med de olika utbildningsformerna.

6.1 Red ut begreppen! Öppen grundkurs i terminologilära

Vi erbjuder två, tre gånger årligen en öppen grundkurs i terminologilärens metoder och principer. Deltagarna får då under en heldag ta del av alla moment i terminologiläran men mycket översiktligt. Den här kursen har ett givet innehåll. För att ha en röd tråd under dagen följer vi stegen i ett terminologiprojekt. På så sätt blir det naturligt att ta upp de väsentliga delarna i terminologiläran.

En öppen kurs medför att deltagarna kan komma från helt olika miljöer, helt olika verksamheter, ha helt olika utbildningar i botten och ha helt olika anledningar till varför de vill gå kursen. Vårt ess i skjortärmen är då att terminologiläran är en tvärvetenskaplig disciplin – det finns något för alla!

Men att gruppen är så heterogen ställer förstås en mängd olika krav. Som lärare måste vi alltid vara medvetna om att det finns deltagare som inte vet vad ett adjektiv är, som alltså inte har ett uns av språkvetenskaplig utbildning med sig. Samtidigt kan det finnas till exempel översättare med färdigheter i ett antal språk och med gedigen kompetens inom det språkliga området. Å andra sidan kommer en del översättare som är självlärda till våra kurser, utan teoretisk grund i sitt översättande. De är i allmänhet vetgiriga och väldigt tacksamma att undervisa, eftersom de oftast är yrkesverksamma. Många av dem har behov av att få ganska praktiska råd om hur och var man finner gångbar terminologi. En del har ett begränsat kunnande i databehandling och i att ta reda på rätt översättning via

andra kanaler än den enda ordbok som de hittills förlitat sig på. Med tekniker eller naturvetare som deltagare får vi gehör för begreppsanalysen. För dem är logiken och systematiken a och o och oftast inte några problem. Att tänka i begreppssystem faller sig väldigt naturligt för den här gruppen.

En bra ingång för en heterogen grupp är att tala om språket som fenomen, mer övergripande. Oftare än vad vi kanske tror berörs ord och termer i det offentliga samtalet. Det är därför naturligt att vi som undervisar deltagarna på en öppen kurs utgår från dessa aktuella företeelser och händelser i samtiden som många känner till, från aktuell debatt i tidningar och andra medier. Vi följer till exempel hur våra rekommendationer har anammats av journalister. Använder journalisterna de engelska *trafficking* och *stalking* eller skriver hen *människohandel* och *olaga förföljelse* (eller *stalkning*) i stället? Att inleda en kurs med den här typen av aktuella exempel fungerar som en igenkänningsfaktor som brukar locka deltagarna till att tala. De känner många gånger till själva debatten men har i regel inte sett den terminologiska problematiken i sakfrågan. En annan ingång är att utgå från ord i allmänspråket som används insnävat som facktermer i fackspråk. Vi tar då alltid färskare exempel från terminologiprojekt som vi själva deltagit i. På senare tid (2015) har vi tagit upp *boende*³⁶ och *brukare*³⁷ som står för särskilda begrepp inom socialtjänstens fackområde.

En positiv sidoeffekt av att samla en heterogen grupp är att deltagarna lär sig att behoven att klargöra begreppen kan uppstå i olika professioner av helt olika skäl. Förhoppningsvis får de med sig kunskapen att ett begreppsorienterat tänkande är ett mångsidigt verktyg som kan göra nytta på många nivåer och i många sammanhang.

6.2 Skräddarsydd kurs i terminologilära

En typ av terminologikurs som TNC återkommande ger är den skräddarsydda kursen. Att den är skräddarsydd innebär att vi anpassar kursen efter det behov som kunden har och

³⁶ <http://socialstyrelsen.item.se/showterm.php?fTid=755>

³⁷ <http://socialstyrelsen.item.se/showterm.php?fTid=531>;
<http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2013maj/termenbrukare>

som uppdraget innebär. Exempelen är då hämtade från kundens värld, målet med kursen kan vara att kunden ska kunna gå vidare, på egen hand eller tillsammans med TNC, i någon typ av arbete som terminologikursen ska ha hjälpt till att bringa reda i. Tanken kan också vara att vi ska hjälpa till att allmänt höja den terminologiska medvetenheten, att få alla på arbetsplatsen eller inom projektet att tänka i samma banor.

När det gäller längden på kursen är skräddarsytt också skräddarsytt. Här får vi anpassa oss och rätta mun efter matsäck. Ibland får vi nöja oss med att ge en introduktion på 30 minuter om skillnaden mellan begrepp och term, men oftare kan vi argumentera för längre tid, kanske en tre timmar lång kurs i terminologilära. I bästa fall får vi en hel dag på oss att ge deltagarna en duvning i terminologins metoder och principer.

Nedan ger jag exempel på för det första en kurs för att medvetandegöra alla medarbetare vid en myndighet om fackspråket och terminologin vid myndigheten, för det andra en kurs riktad till en liten projektgrupp där fokus ligger på några begrepp samt för det tredje en kurs för deltagare i ett projekt där terminologiläran har en annan funktion att fylla än att få till stånd en utarbetad termlista.

Exempel: Alla på Socialstyrelsen får som introduktion en grund i terminologilära.

Socialstyrelsen är en myndighet som under de senaste femton åren har arbetat med att reda ut terminologin inom hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens värld. Myndigheten har haft en termbank sedan 2003, som TNC deltagit i framarbetandet av. Dessutom är Socialstyrelsen mån om en hög terminologisk medvetenhet hos sin personal. Alla nyanställda får en introduktion i terminologilärans metoder och principer, från början var terminologer på TNC utbildare och så småningom har egna terminologer vid Socialstyrelsen tagit över utbildningen (Socialstyrelsen 2015).

Exempel: Socialstyrelsen rekommenderar termen "brukare".

En annan typ av skräddarsydd kurs är riktad till en given projektgrupp på en arbetsplats, ofta inför ett kommande ordlistearbete som TNC är med och håller i. Här måste kursen inbegripa alla delar av terminologiläran. Den här kurstypen skiljer sig från en mer allmän skräddarsydd kurs på en arbetsplats, eftersom vi här måste vara mycket mer pragmatiska

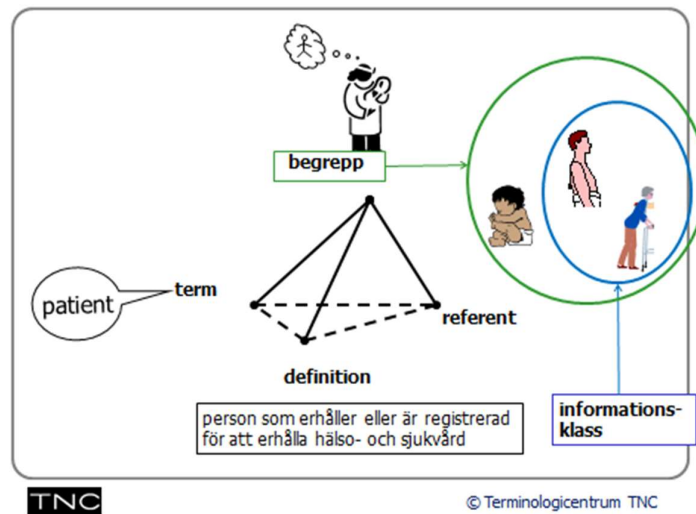
och tänka på vad som är fokus i det kommande terminologiprojektet. När vi fick i uppdrag att ta fram en bra benämning för 'person som får insatser från socialtjänsten' hade vi många uttryck att utgå ifrån. Här kom därför kriterierna för vad som är en bra term till pass. Men inte minst viktigt var det att tydliggöra att begreppet är överordnat och motsvarar begreppet patient fast inom socialtjänstens domäner och inte hälso- och sjukvårdens. Sammanfattningsvis var det centralt under kursen att fokusera på kursmoment som hade med begreppssystemet att göra och som klargjorde skillnaden mellan allmänordet *brukare* och socialtjänstterminen *brukare*.

Exempel: Informationsstrukturering för hälso- och sjukvården

I vissa uppdrag är målet att göra underlag för en klassifikation, för en informationsstruktur eller för statistiska begrepp, inte att göra en ordlista. Då blir också fokus i kursen ett annat. Men terminologiläran hjälper i högsta grad till i ett sådant arbete.

TNC har deltagit i flera projekt vid Socialstyrelsen där målet har varit att beskriva klasser i en informationsstruktur liksom att bygga upp själva informationsstrukturen. Här blir den viktiga huvudlinjen att göra åtskillnad mellan terminologilärens begrepp och informationsstrukturens klasser. I den kurs vi håller för projektdeltagarna försöker vi därför så tydligt som möjligt beskriva skillnaden med exempel.

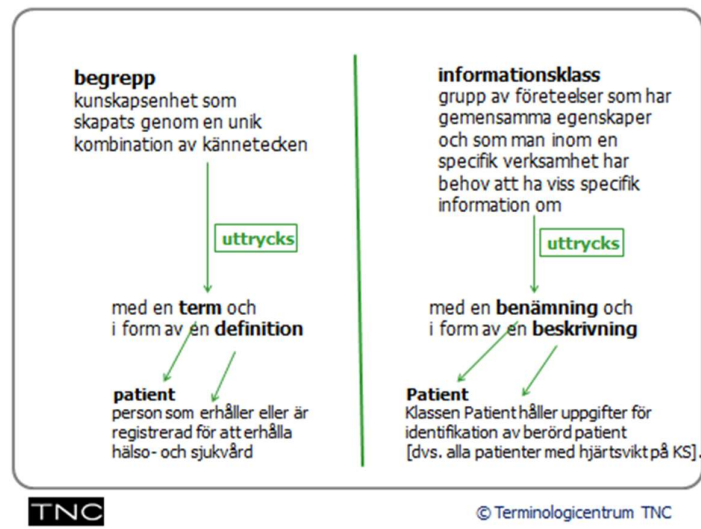
Med hjälp av begreppstetraedern (se figur 3 och 4) visar vi att termen *patient* i hälso- och sjukvårdens fackspråk är etikett för begreppet 'patient' som står för alla unika patienter som finns i världen. Informationsklassen "Patient" i ett visst informationsstruktureringsarbete utgör en delmängd av patienter i världen – till exempel patienterna med hjärtsvikt på Karolinska sjukhuset – det vill säga bara de som är av intresse för just det aktuella arbetet, trots benämningen på klassen. Informationsstruktureringsarbetet agerar bland referenterna och pekar ut den delgrupp av referenter som man inom en specifik verksamhet har behov att ha viss specifik information om.

Figur 3. Skillnaden mellan de referenter som terminologilärans begrepp 'patient' omfattar och den snävare grupp referenter som en viss informationsklass vill föra information om

Terminologiarbetet och informationsstruktureringen löser olika problem och har olika syften:

- Arbete med informationsklasser i en informationsstruktur behövs för utbyte av information på ett säkert sätt. Exempelvis behövs det för jämförelser inom vården och när vårdpersonal ska kunna få aktuell information om en patient.
- Arbete med begrepp i ett terminologiarbete behövs för kommunikation av fackspråklig art människor emellan. Vi definierar därför bara begrepp som förekommer i ett fackspråk. Det syftar på mänskligt eller naturligt språk, det vill säga det språk vi människor använder när vi kommunicerar med varandra, oavsett om vi gör det muntligt eller skriftligt, via till exempel elektroniska medier.

Figur 4. Tadelning mellan begrepp och informationsklass, mellan term och benämning samt mellan definition och beskrivning

Om vi som terminologer inte klargör denna skillnad för den arbetsgrupp vi arbetar med kan resultatet bli alltför insnävade definitioner av begrepp, som egentligen utgörs av informationsklasser i en viss informationsstruktur.

7 Sammanfattning

I den här artikeln har jag beskrivit det som är specifikt med att vara terminolog på en terminological central och i de sammanhangen agera utbildare i terminologilära. Jag har utgått från det arbete som den svenska terminological centralen TNC utfört inom utbildningens område under de nära 75 år som terminological centralen funnits. Genom åren har TNC blivit anlitad att hålla terminologiutbildning utanför Sverige. Kurser för svenska översättare och tolkar vid EU-institutionerna har lett till att TNC också fått hålla terminologikurser för översättare och tolkar med andra språk som modersmål. TNC axlade tidigt rollen som utbildare i terminologilära även i den akademiska världen. Skälet är att det i Sverige inte finns någon egentlig akademisk hemvist för terminologiläran som vetenskapligt ämne. I utbildningen utanför lärosätena styr TNCs uppdrag i viss mån innehållet i dessa så kallade skraddarsydda kurserna. När syftet med uppdraget är att

arbete fram underlag för en klassifikation, för en informationsstruktur eller för statistiska begrepp – inte att göra en ordlista – då blir också fokus i kursen ett annat. Men terminologiläran hjälper i högsta grad till i ett sådant arbete. Förutom dessa skräddarsydda kurser erbjuder TNC också öppna kurser i terminologilära, där vem som helst som vill delta i kursen kan gå.

Att gå mellan att vara terminologikonsult i terminologiprojekt och att vara utbildare innebär en ömsevinst (eng. *win-win situation*). Som utbildare har vi ett ständigt flöde av nytt material och nya exempel från terminologiprojekten att ha med i utbildningarna. I utbildningarna – både de öppna och de skräddarsydda – har vi tid att diskutera med deltagarna och filosofera över begrepp som terminologiprojekten har direkt nytta av. Av oss krävs förstås en anpassbarhet: Vad i terminologiläran är tillämpligt i just det här projektet? Och vad ska vi därmed poängtera i de skräddarsydda kurser vi håller för projektgruppen? Men samtidigt är det här behovet av att vara flexibel en ständig källa till förnyelse. För det är ju i mötet med ”verklighetens folk” som vi som arbetar som utbildare vid en terminological central som TNC får vidareutbildning. När vi sedan utbyter erfarenheter med andra terminologer, oavsett om de är praktiskt eller teoretiskt utövande, blir därmed terminologilära som ämne alltmer mångfacetterat.

Källor

- Nordterm* [webbplats] [citerat 2.2.2015]. Tillgänglig: <http://www.nordterm.net/wiki/sv/index.php>.
- Nordterm 4* (1992). Terminologiläran och dess relationer till andra områden: nordisk forskarkurs i Mariehamn, Åland september 1990. Stockholm: Nordterm.
- Picht, Heribert (1978). *Nordisk terminologikursus [I]: Rolighed, Skodsborg, DK, 20–30 juni 1978*. København: Handelshøjskolen.
- Picht, Heribert (1985). *Nordisk terminologikursus II: Rolighed, Skodsborg, DK, 5–16 august 1985*. København: Handelshøjskolen.
- Rikstermbanken* [webbplats] [citerat 2.2.2015]. Tillgänglig: <http://www.rikstermbanken.se>.
- Skrivregler för svenska och engelska från TNC: TNC 100* (2001, 2004). Solna: Terminologicentrum TNC.
- Snomed CT* [webbplats] [citerat 2.2.2015]. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/nationellehalsa/snomed-ct>.
- Socialstyrelsen (2015). *Terminologi* [citerat 2.2.2015]. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/terminologi>.
- Socialstyrelsens termbank (2015a). *Termposten boende* [webbplats] [citerat 2.2.2015]. Tillgänglig: <http://socialstyrelsen.iterm.se/showterm.php?fTid=755>.
- Socialstyrelsens termbank (2015b). *Termposten brukare* [webbplats] [citerat 2.2.2015]. Tillgänglig: <http://socialstyrelsen.iterm.se/showterm.php?fTid=531>.

Terminological centraler som utbildare

- Suonuuti, Heidi (2004). *Terminologiguide: en introduktion till terminologiarbete i teori och praktik*. Solna: Terminologisentrum TNC.
- Svensk-engelsk ordbok för den högre utbildningen* [webbplats] [citerat 2.2.2015]. Tillgänglig: <http://www.uhr.se/sv/Om-UHR/Svensk-engelsk-ordbok/>.
- Termen brukare rekommenderas som samlande begrepp* [webbplats] [citerat 2.2.2015]. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/nyheter/2013maj/termenbrukare>.